

ALDONA PRAŠMANTAITĖ

VILNIAUS VYSKUPIJOS KATEDROS KAPITULOS
LAIKINIEJI KOADJUTORIAI XIX A.: GENEZĖ,
RAIDOS BRUOŽAI, PERSONALIJOS

Vilniaus vyskupijos, iki Abiejų Tautų Respublikos padalijimų priklausiusios Gniezno arkivyskupijai, katedros kapitulą sudarė jos tikrieji nariai, prelatai ir kanauninkai. Kapitulos narių skaičius nuo dvylikos – dviejų prelatūrų ir dešimties kanonijų, kurias popiežiui Urbonui VI 1388 m. kovo 12 d. bule Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Jogailos pritarimu įkūrus Vilniaus vyskupiją tų pačių metų antroje pusėje įsteigė Poznanės vyskupas Dobrogostas¹, XVIII a. antroje pusėje išaugo iki aštuoniolikos – šešių prelatūrų ir dvylikos kanonijų. Dalis katedros kapitulos tikrųjų narių turėjo pagalbinius, vadinamuosius koadjutorius, kurie juos pavaduodavo einant kapitulos nario pareigas². Taigi kapitulos narių bendruomenė dėl koadjutorių būdavo didesnė. Vilniaus katedros kapitula šiuo požiūriu niekuo neišsiskyrė – analogiška katedrų kapitulų struktūra buvo ir kitose Gniezno arkivyskupijai priklausiusiose Abiejų Tautų Respublikos vyskupijose. Tiesa, katedros kapitulos nario koadjutoriaus pareigybė Vilniaus vyskupijoje atsirado ganėtinai vėlai. Pirmuoju šias pareigas pradėjusiu eiti tyrėjai linkę laikyti Luką Gurnickį (Łukasz Górnicki), tikrojo kapitulos nario

¹ *Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej*, wydali ks. Jan Fijałek i Władysław Semkowicz, Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1932–1948, t. 1: 1387–1507, sąs. 1, p. 24; Tadeusz Krahel, „Zarys dziejów (archi)diecezji wileńskiej“, in: *Studia Teologiczne*, Białystok – Drohiczyn – Łomża, 1987–1988, t. 5–6, p. 35.

² Jan Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych, zawierające dzieje i prace biskupów i duchowieństwa diecezji wileńskiej oraz wykaz kościołów, klasztorów, szkół i zakładów dobroczynnych i społecznych*, Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1912, p. 124.

Povilo Gurnickio (Paweł Górnicki) koadjutorių, 1618 m. gruodžio 28 d. įvesdintą į katedros kapitulą „karaliaus valia, vyskupui sutikus ir Apaštališkajam Sostui patvirtinus“³. Katedrų kapitulų koadjutoriai Abiejų Tautų Respublikos laikais turėjo Apaštališkojo Sosto suteikiamą *cum futura successione* teisę, pagal kurią po koadjutui mirus ar iš katedros kapitulos pasitraukus savo noru, užimdavo jo vietą.

Po Abiejų Tautų Respublikos padalijimų Rusijos imperijai atitekusios vyskupijos katedros kapitula, kaip ir kitos vyskupijos institucijos, patyrė radikalius pertvarkymus. Vienas iš jų – naujų kapitulos narių grupių atsiradimas. Šalia tikrųjų narių – prelatų ir kanauninkų (jų skaičius XIX a. viduryje buvo gerokai sumažintas, tačiau pati pareigybė liko) – bei jų pagalbininkų (koadjutorių *cum futura successione*), pirmaisiais XIX a. dešimtmečiais Vilniaus vyskupijoje atsiranda laikinieji koadjutoriai. Istoriografijoje ši aukštųjų dvasininkų kategorija yra žinoma, tačiau iki šiol specialiai netirta, tad tiek duomenys apie jos egzistavimo laiką, tiek šias pareigas ėjusių dvasininkų skaičius literatūroje įvairuoja. Šiame straipsnyje remiantis istoriografija ir pirminiais šaltiniais analizuojamos laikinųjų koadjutorių pareigybės Vilniaus katedros kapituloje įsteigimo aplinkybės, nagrinėjami koadjutorių santykiai su katedros kapitula ir savo koadjutais – pavaduojamais kapitulos nariais, atskleidžiamos jų personalijos, aptariamai pagrindiniai šios grupės narių kolektyvinio portreto bruožai.

ISTORIOGRAFIJOS IR ŠALTINIŲ APMATAI

Janas Kurczewski, katedros kapitulos narys nuo 1899 m., savo vyskupijos istorijos sintezėje katedros kapitulos raidą aprašęs atskirame skyriuje, apie XIX a. buvusius laikinuosius koadjutorius neužsiminė⁴, tačiau atskiru leidiniu skelbdamas vyskupijos katedros kapitulos protokolų santraukas, duomenų apie juos pateikė⁵. Jais remdamasis vėliau glaustai apie

³ Jan Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju: na podstawie aktów kapitulnych i dokumentów historycznych*, Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1916, d. 3, p. 103.

⁴ Jan Kurczewski, *Biskupstwo wileńskie...*, p. 105–124.

⁵ Jan Kurczewski, *Kościół zamkowy...*, d. 3.

laikinuosius koadjutorius rašė Tadeusz Krahelis, priėjęs prie išvados, kad jie katedros kapituloje buvo tikrai 1810–1816 m., valdant vyskupui Jeronimui Strojnovskiui (Hieronim Stroynowski, Jeronim Strojnowski)⁶. Bolesławas Kumoras veikale apie Bažnyčios valdymo pokyčius po Abiejų Tautų Respublikos padalijimų katedros kapitulos raidos kontekste pateikęs jos struktūrinį modelį, atkreipė dėmesį, kad vietoje koadjutorių *cum futura successionē* Vilniaus vyskupai įsteigė laikinuosius koadjutorius, kurie tyrėjo manymu po 1832 m. išnyko⁷. Pasirinktos problemos analizei vertingas Kazimierzo Kułakowskio straipsnis, kuriame autorius, apžvelgdamas kapitulos raidos istoriją nuo jos įkūrimo iki XX a. 3-iojo dešimtmečio imtinai, glaustai aptarė ir priėmimo į katedros prelatus bei kanauninkus klausimą, atkreipė dėmesį į imperijos valdžios nurodymu padarytus nominacijos procedūros pakeitimus. Pateikdamas duomenis apie struktūrinius pakitimus, Kułakowski, remdamasis Kurczewskio sudarytomis katedros kapitulos protokolų santraukomis ir rankraštiniu katedros kanauninko Augustino Lipnickio darbu apie Vilniaus katedrą, glaustai aptarė ir laikinųjų koadjutorių pareigybės atsiradimą, sudarė vardinį jų sąrašą⁸.

Tyrimui reikalingus pirminius šaltinius sudaro vyskupiją valdžiusių ganytojų, katedros kapitulos bei imperijos valdžios įsteigtų aukščiausių institucijų, kurioms buvo pavestas katalikų Bažnyčios valdymas bei kontrolė, veiklą liudijantys įvairių rūšių dokumentai. Dauguma iš mūsų dienas pasiekusių šių dokumentų saugoma Lietuvos ir Rusijos valstybinėse dokumentų saugyklose. Temai svarbios informacijos yra Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos (toliau – *LMAVB*) bei Lietuvos M. Mažvydo nacionalinės bibliotekos (toliau – *LMMNB*) rankraščių skyriuose. Laikinių koadjutorių asmenybėms identifikuoti, jų neretai daugialypei veiklai tirti bei santykiams su savo pavaduojamais kapitulos nariais ir kapitula analizuoti vertingas ir iki šiol ganėtinai

⁶ Tadeusz Krahel, *Zarys dziejów...*, p. 36–37.

⁷ Bolesław Kumor, *Ustrój i organizacja Kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej (1772–1918)*, Kraków: Polskie Towarzystwo Teologiczne, 1980, p. 305.

⁸ Kazimierz Kułakowski, „Z dziejów kapituły katedralnej wileńskiej“, in: *Wiadomości Kościelne Archidiecezji w Białymstoku*, 1987, t. XIII (XV), Nr. 2 (64), p. 25–26, 43–45.

menkai panaudotas šaltinis yra *LMAVB* saugomi katedros kapitulos posėdžių originalai bei jų juodraštinės versijos. Jų santrauką, apimančią ir XIX amžių, pagal pasirinktus kriterijus yra paskelbęs Kurczewskis minėtojo trijų tomų veikalo paskutiniajame tome⁹. Šios publikacijos, kuria tyrėjai iki šiol tebesinaudoja, vertė neabejotina, tačiau akivaizdu, kad anotacijos nėra tapačios dokumentui. Tad šiame tyrime nors ir remiamasi Kurczewskio veikalu, tačiau prioritetas teikiamas katedros posėdžių protokolų rankraščiams¹⁰. Pasirinktos temos analizei svarbūs ir Lietuvos valstybės istorijos archyve (toliau – *LVIA*) esantieji, jame nuo 1940 m. saugomi Vilniaus Romos katalikų metropolijos kurijos (f. 694), nuo 1798 m. funkcionavusios kaip vyskupo kanceliarija, dokumentai.

Mariano Radwano parengtos ir publikuotos Rusijos valstybės istorijos archyve Sankt Peterburge (toliau – *RVIA*) saugomų bažnytinių fondų rodyklės¹¹ leidžia manyti, kad pasirinktos temos tyrimui reikalingų šaltinių turėtų būti ir šio archyvo fonduose. Tačiau *RVIA* saugomais dokumentais rengiant šį straipsnį neturėta galimybės pasinaudoti.

Reikšmingas šaltinis aiškinantis Rusijos imperijos nuostatas dėl vyskupų ir kapitulos narių skyrimo yra imperijos dokumentų sąvade – *Полное собрание законов Российской империи* (toliau – *PSZ*) – publikuoti imperijos teisiniai aktai¹². Šio chronologine tvarka publikuotų įstatymų rinkinio tomuose skelbiami ir imperatoriaus įsakai, reglamentuojantys katalikų Bažnyčios veiklą imperijos teritorijoje. Kai kurie jų liečia konkrečius Vilniaus vyskupijos veiklos aspektus. Imperijos aukščiausios valdžios įsakymai, reglamentuojantys katalikų Bažnyčios veiklą,

⁹ Jan Kurczewski, *Kościół zamkowy...*, d. 3, p. 406–534.

¹⁰ Vilniaus katedros kapitulos protokolai saugomi Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Vilniaus katedros kapitulos fonde Nr. 43.

¹¹ Marian Radwan, *Ecclesiastica w Rosyjskim Państwowym Archiwum Historycznym w Sankt Petersburgu*, Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, 2008, p. 657 ir t.; *Католическая церковь в архивах Департамента духовных дел иностранных исповеданий МВД*, red. М.С. Радван, А.П. Соколов, Санкт Петербург, 2000, t. 1–4; 2001, t. 5. Pastaruoju metu *RVIA* saugomų dokumentų fondų apyrašai skelbiami internetiniame archyvo puslapyje: <http://www.fgurgia.ru/type/rubricator#!>

¹² Prieiga prie *PSZ* rinkinių per internetą: http://www.nlr.ru/e-res/law_r/search.php.

paprastai pasaulietinės valdžios iniciatyva būdavo siunčiami 1801 m. Sankt Peterburge įsteigta Romos katalikų dvasinei kolegijai.

Buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėse, XVIII a. pabaigoje atitekusiame Rusijos imperijai, laikas skaičiuotas pagal imperijoje tuomet galiojusį Julijaus kalendorių, kuris XIX a. nuo Grigaliaus kalendoriaus, pagal kurį gyveno visa Vakarų Europa, atsiliko 12 dienų. Imperinės proveniencijos dokumentai datuoti pagal Julijaus kalendorių. Imperijos teritorijoje atsidūrusios Katalikų Bažnyčios raštvedyboje taip pat buvo įvestas Julijaus kalendorius, tačiau naudotas ir dvigubas dokumentų datavimas, t. y. data nurodoma ir pagal Julijaus, ir pagal Grigaliaus kalendorius. Straipsnyje datos rašomos pagal tą kalendorių, pagal kurį cituojamas dokumentas datuotas.

SUMANOMO IŠTAKOS

Vilniaus vyskupijai po trečiojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo atsidūrus Rusijos imperijoje, čia jau galiojo Kotrynos II 1782 m. sausio 17 d. įsaku nustatyta Bažnyčios valdymo imperijoje tvarka, įkurta Mogiliavo arkivyskupija¹³. Pastaruoju įsaku akcentuotas draudimas be vyriausybės leidimo skelbti bet kokį iš Apaštališkojo Sosto gautą raštą¹⁴. Istoriografijoje minima, kad po vyskupo Jono Nepomuko Kosakovskio (Jan Nepomuk Kosakowski) mirties vyskupiją valdęs Strojnovskis, 1795 m. spalio mėnesį įvesdintas į Vilniaus katedros kapitulos koadjutorius, buvo paskutinis, turėjęs iš Apaštališkojo Sosto gautą *cum futura*

¹³ Įsakas Nr. 15326, 1782 m. sausio 17 d., „Об учреждении в городе Могилеве архиепископства Римско-Католического исповедания и о разных распоряжениях относительно устройства Римской церкви в России“, in: *PSZ*, rink. 1, t. 21, p. 383–385.

¹⁴ „Потверждаем прежние указы Наши о непринимании никаких булл Папских, или от имени его писанных посланий, повелевая отсылать оныя в наш Сенат, который рассмотря содержание их и особливо не находится ли в них чеголибо несходственного с гражданскими законами Всероссийския Империи, с правами самодержавныя власти, от Бога нам данныя, обязан будет мнение свое Нам представлять и ожидать позволения, или запрещения Нашего на обнародование подобных булл и посланий“, str. Nr. 13, įsakas Nr. 15326, 1782 m. sausio 17 d., *PSZ*, rink. 1, t. 21, p. 384.

successione teisę¹⁵. Įvykių seka rodo, kad Vilnius tuo metu jau buvo tapęs imperijos valdžios sukonstruoto naujo bažnytinio administracinio darinio centru. 1795 m. rugsėjo 6 d. Kotrynos II įsaku Vilniaus vyskupija buvo prijungta prie Livonijos vyskupijos¹⁶. Pastarąją po vyskupo Juozapo Kosakovskio (Józef Kosakowski) tragiškos žūties 1795 m. pavasarį valdė Jonas Nepomukas Kosakovskis. Apaštališkasis Sostas šios pasaulietinės valdžios inicijuotos naujos bažnytinės administracinės struktūros nepripažino, reikalavo atkurti vyskupijos pavadinimą, tačiau neprieštaravo, kad Abiejų Tautų Respublikos laikais įteisintos Vilniaus vyskupijos ribos būtų koreguojamos atsižvelgiant į pokyčius, atsiradusius dėl valstybės padalijimų. Viename iš cituotojo 1795 m. rugsėjo 6 d. įsako punktų akcentuota, kad katalikų dvasininkija gavusi iš popiežiaus bules ar kitus Apaštališkojo Sosto dokumentus privalo laikytis 1782 m. sausio 17 d. įsaku duotų nurodymų, kitaip bus baudžiama pagal pasaulietinę teisę¹⁷.

Po Kotrynos II mirties 1796 m. Rusijos imperijos sostą paveldėjęs Povilas I vyskupijos pavadinimą sugrąžino, tačiau prasidėjusi imperijos teritorijoje atsidūrusių katalikų vyskupijų ribų pertvarka, kurioje dalyvavo ir paskutinis Varšuvos nunciatūroje rezidavęs pasiuntinys Laurynas Litta, į Sankt Peterburgą atvykęs Povilui I sutikus po jo karūnavimo imperatoriumi iškilmių Maskvoje 1797 m.¹⁸, užsitęsė. Nauji Katalikų Bažnyčios administraciniai pertvarkymai buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėse imperatoriaus Povilo I buvo patvirtinti 1798 m. balandžio 28 d. įsaku Valdančiajam senatui. Iki tol Gniezno arkivyskupiui pavaldžios vyskupijos buvo perduotos Mogiliavo

¹⁵ Kazimierz Kułakowski, *Z dziejów kapituły katedralnej wileńskiej...*, p. 24.

¹⁶ Įsakas Nr. 17380, 1795 m. rugsėjo 6 d., „О приведении в благоустройство церкви Римско-Католического исповедания в Великом Княжестве Литовском“, *PSZ*, rink. 1, t. 23, p. 762–784.

¹⁷ „В случае же присылки буль Папских или от имени его писанных посланий помянутое Римского исповедания духовенство должны поступать по точной силе указа в 17 день генваря 1782 года од Нас Сенату данного, под опасением суждения по законам гражданским“, įsakas Nr. 17380, 1795 m. rugsėjo 6 d., *PSZ*, rink. 1, t. 23, p. 762–784.

¹⁸ Michał Godlewski, „O kardynałacie Stanisława Siostrzeńcewicza-Bohusza“, *Kwartalnik Litewski*, Peterburgas, 1910, t. 1, p. 22; Bolesław Kumor, *op. cit.*, p. 18.

arkivyskupo jurisdikcijai¹⁹. Apaštališkasis Sostas pasaulietinės valdžios sprendimų dėl bažnytinio administracinio padalijimo bei priskyrimo Mogiliavo arkivyskupijai nekvestionavo ir įteisino juos kanoniškai²⁰. Po pastarosios pertvarkos Mogiliavo arkivyskupas Stanislovas Bogušas Siestšencevičius (Stanisław Bohusz-Sięstrzeńcewicz), Vilniaus katedros kapitulos prelatas, gavo visos Rusijos imperijos katalikų metropolito teises. Vilniaus vyskupijos katedros kapitulos struktūra ir narių skaičius išliko nepakitę. Kaip ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikais ją sudarė dvi tikrųjų narių grupės: prelatai ir kanauninkai. Jų teisė turėti pagalbinius nekvestionuota ir koadjutorių *cum futura successione* pareigybė nenaikinta. 1800 m. koadjutorius, paveldėjimo teisę gavusius iki padalijimų, turėjo aštuoni katedros kapitulos nariai²¹. Tačiau buvo aki-vaizdu, kad nesant tiesioginių ryšių su Apaštališkuoju Sostu koadjutorių *cum futura successione* pareigybė yra pasmerkta išnykti – metams bėgant dalis Vilniaus katedros kapitulos koadjutorių po savo koadjutų mirties užėmė jų vietą, t. y. tapo tikraisiais nariais, vienas kitas Anapilin iškeliavo anksčiau už savo pavaduotą asmenį. Vyskupijai atsidūrus imperijoje, be katedros kapitulos statuto straipsniais numatytųjų tarnysčių, iš kurių svarbiausios buvo pagalba vyskupui vyskupijos valdymo reikaluose ir rezidavimas prie katedros, pareigų jos nariams ne tik kad nesumažėjo, bet ir prisidėjo naujų. Antai imperijos valdžios nurodymu iš katedros kapitulos narių rinktas vadinamasis asesorius, atstovavęs vyskupijai Romos katalikų dvasinėje kolegijoje, pasaulietinės imperijos valdžios įsteigtoje ir jos kontroliuojamoje Bažnyčios valdymo institucijoje Sankt Peterburge. Katedros kapitulos nariai būdavo renkami į 1803 m. įsteig-

¹⁹ Įsakas Nr. 18504, 1798 m. balandžio 28 d., „О бытии в России для исповедующих Римскую веру шести диоцезиям“, *PSZ*, rink.1, t. 25, p. 222–224; Leonid Żytkowicz, *Rządy Repnina na Litwie w latach 1794–7*, Wilno: Nakładem Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 1938, p. 263–265.

²⁰ Popiežiaus Pijaus VI 1798 m. gruodžio 15 d. bulė: *Акты и грамоты о устройстве и управлении Римско-Католической церкви в империи Российской и Царстве Польском*, [СПб]: Типография Второго Отделения Собственной Его Императорского Величества Канцелярии, 1849, p. 125–133.

²¹ Duomenys apie Vilniaus katedros kapitulą 1800 m., *LNMMB*, f. 130, b. 1730, l. 1–4.

tos ir nuo 1808 m. veikti pradėjusios Vyriausiosios dvasinės seminarijos tarybą, dalyvaudavo vyskupijos Konsistorijos darbe, pasaulietiniuose teismuose atstovaudavo kapitulos interesams tvarkant valdų reikalus etc. Prie katedros nuolat reziduojančių prelatų ir kanauninkų skaičius ne visada būdavo pakankamas, kad iškilmių metu deramai būtų atliekamos liturginės apeigos. Be to, ne vienam jų buvo keblu deramai atlikti kapitulos nario pareigas dėl pablogėjusios sveikatos ar amžiaus. 1809 m. iš vienuolikos katedros kanauninkų (dvylikta kanonija tais metais buvo neužimta) septyni buvo įkopę į septintąjį savo amžiaus dešimtmetį²². Pasitaikydavo, kad posėdį tekdavo atidėti dėl per mažo susirinkusiųjų skaičiaus. Antai, 1810 m. pavasario sesijos pirmajame posėdyje dalyvavo tik tai keturi kanauninkai – Vincentas Labunskis (Wincenty Łabuński), Juozapas Boguslavskis (Józef Bogusławski), Pranciškus Milkontas Norvaiša (Franciszek Milkont Narwojsz) ir Juozapas Mirskis (Józef Mirski), tad sesijos posėdžių pirmininko rinkimai, kurie paprastai rengti katedros kapitulos nariams susirinkus į pirmąjį sesijos posėdį, buvo atidėti²³. Pastarasis atvejis, kai dėl per mažo posėdžio dalyvių skaičiaus būdavo atidedamas svarbesnio klausimo svarstymas, nebuvo išskirtinis. Tad tikrųjų katedros kapitulos narių užimtumas, jų sveikatos ir amžiaus problemos, trukdžiusios deramai vykdyti tikrojo katedros kapitulos nario tarnystę, jeigu ir nebuvo pagrindinis, tai neabejotinai vienas iš svarbesnių akstinų naujai katedros kapitulos narių kategorijai įkurti.

Įvykių eiga leidžia teigti, kad klausimas dėl laikinųjų koadjutorių pareigybės įsteigimo buvo vienas pirmųjų, kurį 1808 m. pabaigoje vyskupijos administratoriumi tapęs Strojnovskis aptarė su katedros kapitulos nariais. Remiantis fragmentiškais užuominomis katedros kapitulos posėdžių protokoluose ir paties vyskupo raštuose, spėtina, kad tai buvusi Strojnovskio idėja. Ar apie tokius Strojnovskio, kuris pradėjęs valdyti vyskupiją tebegyveno Sankt Peterburge, kur ėjo Kolegijos nario pareigas, planus žinojo tuometis Mogiliavo metropolitas Bogušas-Siestšencevičius? Turint omenyje, kad metropolitas buvo Vilniaus katedros kapitulos prelatas dekanas, kuris reziduodamas Sankt Peterburge kaip katedros

²² Katedros kapitulos narių sąrašas, *LVIA*, f. 694, ap. 2, b. 3, l. 1.

²³ 1810 m. kovo 28 d. posėdžio protokolas, *LMAVB*, f. 43, b. 249, l. 22–23.

kapitulos narys turėjo koadjutorių *cum futura successione*, manytina, kad jis Strojnovskio sumanymui buvus palankus. Tačiau šiai prielaidai pagrįsti reikėtų išsamesnio tyrimo.

DĖL NUOSTATŲ AUTORYSTĖS IR TURINIO

Parengti laikinųjų koadjutorių nuostatus 1810 m. balandžio mėn. Strojnovskis asmeniškai įpareigojo katedros kapitulos kanauninką Antaną Kruševskį (Antoni Kruszewski)²⁴. Kanauninkui pavesta priėmimo į laikinuosius kanauninkus nuostatus surašyti taip, kad jie nepažeistų nei tikrųjų narių, nei tų, kurie jau dabar yra, arba ateityje gali būti išrinkti laikiniais koadjutoriais, teisių²⁵, perša prielaidą tokius koadjutorius jau buvus. Kokios aplinkybės lėmė, kad nuostatus imta rengti siekiant įteisinti esamą situaciją, t. y. priėmimo į koadjutorius procesui jau prasidėjus, kaip ir tai, kodėl jiems parengti buvo pasirinktas Kruševskis, galima tik spėlioti. Kilęs iš Balstogės apylinkių (gimė apie 1750 m.), mokėsis pas jėzuitus Lomžoje, Gardine, Kruševskis į Vilniaus vyskupijos seminariją įstojo teturėdamas 17 metų. Ją baigęs ir išventintas į kunigus, tarnavo vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio kapelionu, vėliau sekretoriumi. 1776 m. tapo Vidžių, 1789 m. – ir Zarasų klebonu. Rusijos imperijos laikotarpiu ir toliau valdė abi parapijas. Keletą kartų kaip katedros kapitulos kanauninkas rinktas deputatu į Lietuvos Tribunolą. Pastaroji aplinkybė leistų teigti, kad kanonų teisę išmanė²⁶. Šiaip ar taip akivaizdu, kad vyskupas Kruševskio intelektualinę pasirengimą vertino ir neabejojo galįs šio kanauninko gebėjimais pasikliauti.

Kruševskis su užduotimi susidorojo ganėtinai greitai, pateisindamas tiek kapitulos narių, tiek vyskupo lūkesčius. Ar katedros kapitulos nariai tuomet analizavo savo konfratro parengtą nuostatų projektą – neaišku, tačiau, reikia manyti, su juo buvo susipažinę, nes projektas tuomečiam

²⁴ Jeronimo Strojnovskio 1810 m. balandžio 19 d. laiškas Antanui Kruševskiui, *LMAVB*, f. 43, b. 1654, l. 1.

²⁵ *Ibid.*

²⁶ Kanauninko senjoro Antano Kruševskio 1816 m. tarnybos lapas, *LMAVB*, f. 43, b. 1862, l. 4v–7v.

vyskupijos administratoriui į Sankt Peterburgą išsiųstas katedros kapitulos vardu. Nuostatų tekstą nežymiai paredagavęs, Strojnovskis jį 1810 m. rugpjūčio 6 d. patvirtino²⁷. Tų pačių metų rugpjūčio 17 d. į katedros kapitulos posėdžių protokolų knygas įrašytieji vyskupijos valdytojo aprobuotieji nuostatai įgijo juridinę galią²⁸. Turimi duomenys leidžia teigti, kad nuostatų tekstas nederintas su imperijos valdžia. Po savaitės vykusiame katedros kapitulos posėdyje pritarta siūlymui nuostatus įrašyti į katedros kapitulos statutą²⁹. Ar tąkart jie buvo įrašyti, neaišku, nes 1815 m. pradžioje vykusiame neeiliniame katedros kapitulos posėdyje kanauninkas Kazimieras Dmochovskis (Kazimierz Dmochowski) informavo įvykdęs nurodymą laikinųjų koadjutorių nuostatus įrašyti į katedros kapitulos statutą³⁰. Nuostatus prilyginus katedros kapitulos statuto straipsniams, jie tapo teisės norma, kurios laikymasis buvo privalomas tiek katedros kapitulai kaip korporacijai, tiek ir kiekvienam jos nariui.

Laikinųjų koadjutorių nuostatus sudarė 12 straipsnių, kuriais reglamentuota tiek koadjutorių priėmimo tvarka, reikalavimai, kuriuos turėtų atitikti kandidatai, tiek jų pareigos ir teisės. Anksčiau cituotu 1798 m. imperatoriaus įsaku reglamentuota ir katedrų kapitulos narių skyrimo tvarka, pagal kurią jų narių nominacijos teisė buvo rezervuota vyskupui³¹, tačiau, nors laikinųjų koadjutorių nominacija šiuo požiūriu nebuvo išimtis, nuostatų straipsniais apeliuota ne į Bažnyčios gyvenimo tvarką jau prieš gerą dešimtmetį reglamentuoti pradėjusius imperijos įstatymus, bet į kanonų teisę. Straipsnio, kuriuo apibrėžta koadjutoriaus pirmumo teisė į tikrojo kapitulos nario vietą po savo pavaduojamo asmens mirties ar savanoriško atsistatydinimo, išlyga dėl tam būtinos sąlygos – t. y. jei ta vieta aukščiausios valdžios įsakais nėra skirta kam

²⁷ Vilniaus vyskupijos katedros kapitulos laikinųjų koadjutorių nuostatai, *LMAVB*, f. 43, b. 165, l. 1–3.

²⁸ Katedros kapitulos 1810 m. rugpjūčio 17 d. posėdžio protokolas, *LMAVB*, f. 43, b. 249, p. 97v–98.

²⁹ Katedros kapitulos 1810 m. rugpjūčio 24 d. posėdžio protokolas, *LMAVB*, f. 43, b. 249, p. 99.

³⁰ Katedros kapitulos 1815 m. vasario 9 d. neeilinio posėdžio protokolas, *LMAVB*, f. 43, b. 254, p. 77.

³¹ Įsakas Nr. 18504, 1798 m. balandžio 28 d., *PSZ*, rink. 1, t. 25, p. 222–224.

nors kitam, – yra vienintelis atvejis, kuriuo remiantis galima teigti, kad imperijos įstatymai nuostatų kūrėjų neignoruoti.

Numatyta, kad kandidatas į koadjutorius, turėdamas savo patro-
no sutikimą – atitinkamo turinio raštą, privalėjo kreiptis į vyskupą.
Tik gavęs vyskupo raštišką pritarimą, jis kreipdavosi su tais raštais į
katedros kapitulą, prašydamas jį priimti. Taigi vyskupas su katedros
kapitulos nariais sprendami, ar jų konfratras pagrįstai prašo skirti jam
pagalbininką, turėjo pareigą patikrinti, ar kandidatas į koadjutorius
atitinka keliamus reikalavimus. Teigiamo sprendimo atveju katedros
kapitulos pareiga buvo jį įvesdinti ir prisaikdinti³². Kandidatai į laiki-
nuosius koadjutorius, kaip ir kandidatuojuojantieji į tikruosius narius, po
įvesdinimo apeigų mažiausiai trijų tikrųjų kapitulos narių akivaizdoje
prisiekdavo katedros kapitulos statute įrašytos priesaikos žodžiais. Jie
buvo prisaikdinami saugoti katedros kapitulos paslaptis ir niekada,
jokiomis aplinkybėmis, jų neatskleisti. Kadangi laikinasis koadjutorius
neturėjo teisės pretenduoti į bendras katedros kapitulos pajamas, tad jis
nesaistytas ir noviciato pareigos, kuri buvo būtina tikriesiems nariams.
Kaip ir tikrieji nariai, laikinieji koadjutoriai turėjo teisę dėvėti katedros
kapitulai privilegijomis suteiktus skiriamuosius ženklus – roketę, togą,
mantoletę ir distinktorijų. Skiriamųjų katedros kapitulos ženklų dėvė-
jimo teisę jie išsaugodavo iki savo gyvos galvos, t. y. ir po pavaduojamo
kapitulos nario mirties.

Pabrėžtina, kad žodis „laikinieji“ pavadinime yra prasminis, reiškiantis, jog laikinųjų koadjutorių institucija sumanyta kaip koadjutorių
cum futura successione trumpalaikis pakaitalas, turėjęs egzistuoti iki bus
panaikintas tiesioginių kontaktų su Apaštališkuoju Sostu draudimas.
Strojnovskio manymu, katedros kapitulos narys turėtų pats spręsti, ar
jis norėtų turėti tikrai laikinąjį koadjatorių, ar tokį, kuris atėjus laikui
pasirūpintų gauti popiežiaus bulę, suteikiančią jam *cum futura successio-
ne* teisę³³. Kiek gaji ir kaip plačiai tarp katalikų dvasininkijos hierarchų

³² Vilniaus katedros kapitulos laikinųjų koadjutorių nuostatai, 1810 m., *LMAVB*,
f. 43, b. 165, l. 1–3.

³³ Jeronimo Strojnovskio 1810 m. birželio 13 d. raštas katedros kapitulai,
LMAVB, f. 43, b. 195, l. 1–2.

buvo paplitusi nuomonė, kad netrukus bus leista grįžti prie ankstesnės dalinių Bažnyčios kontaktų su Apaštališkuoju Sostu tvarkos, yra išsamusių tyrimų dalykas. Aplinkybė, kad tokių koadjutorių atsiradimą Vilniaus katedros kapituloje inicijavęs Strojnovskis jau nuo 1807 m. gyveno Sankt Peterburge, kur Romos katalikų dvasinėje kolegijoje atstovavo Lucko vyskupijai tikrojo Kolegijos nario teisėmis³⁴, leistų manyti, jog mintys apie dalinių Bažnyčios tiesioginių ryšių su Apaštališkuoju Sostu draudimo laikinumą buvo nesvetimos ir šioje institucijoje tarnaujantiems katalikų dvasininkams.

NOMINACIJOS PROCEDŪROS RAIDOS BRUOŽAI

Laikinių koadjutorių nominacijos procedūra pradėta praktiškai iš karto, kai tik buvo gautas vyskupo pritarimas paskutinei nuostatų redakcijai – 1810 m. rugpjūčio 17 d. vykusiame katedros kapitulos posėdyje perskaičius nuostatus aprobuojantį Strojnovskio laišką kanauninkas Kruševskis kreipėsi su prašymu skirti jam į koadjutorius Smolensko kanauninką Joną Višnevskį (Jan Wiszniewski), einantį Merkinės klebono ir Trakų dekanato pareigas. Taigi bažnytinėje hierarchijoje Višnevskis užėmė anaiptol ne žemiausią vietą. Pagal amžių jis buvo metais vyresnis už savo pavaduojamą kapitulos narį – Kruševskiui 1810 m. sukako 60 m., o Višnevskiui – 61 m.³⁵ Tačiau katedros kapitulos nariams klausimų nei dėl garbaus kandidato į koadjutorius amžiaus, nei dėl jo einamų pareigų sąlygoto užimtumo nekilo ir vienbalsiai buvo nutarta įvesdinti Višnevskį koadjutoriaus pareigoms³⁶. Mažai tikėtina, kad katedros kapitulos nario pajamų dalis, kurią koadjutoriui privalėjo skirti jo koadjutas (apie tai žr. toliau), galėjo turėti įtakos Višnevskio apsisprendimui. Reikia manyti, žymiai svaresnis veiksnys buvo perspektyva tapti tikruoju katedros

³⁴ Artur Jan Kukuła, „Strojnowski (Strojnowski) Hieronim“, in: *Polski Słownik Biograficzny*, 2006, t. XLIV/3, sąs.182, Warszawa – Kraków: Instytut Historii PAN, p. 399.

³⁵ Pranešimas apie katedros kapitulos būklę ir pasikeitimus 1811 m., įvykusius nuo 1810 m. lapkričio 26 d., *LMAVB*, f. 43, b. 1733, l. 1–2.

³⁶ Katedros kapitulos 1810 m. rugpjūčio 17 d. posėdžio protokolas, *LMAVB*, f. 43, b. 249, p. 97v–98.

kapitulos nariu. Laikinojo koadjutoriaus teisė reprezentuoti katedros kapitulą dėvint išorinius šios dvasininkijos grupės skirties ženklus – roketę, mantoletę, togą bei distinktorijų – veikiausiai taip pat buvo anaip tol ne antraeilis dalykas. Tiesa, nuostatais užtikrinta pirmumo teise po savo pavaduojamo kapitulos nario mirties užimti atsilaisvinusią tikrojo nario vietą Višnevskis nespėjo pasinaudoti – Anapilin iškeliavo anksčiau už savo patroną (mirė 1813 m. kovo 26 d.)³⁷. Višnevskio atvejis vaizdžiai iliustruoja istoriografijos mintį, jog laikinojo koadjutoriaus pareigybė dvasininkijos vertinta ir laikyta patrauklia³⁸.

Višnevskis buvo vienas iš tų, kuriems priėmimo į katedros kapitulos narių koadjutorius procesas prasidėjo vyskupui ir katedros kapitulai apsisprendus dėl šios pareigybės įsteigimo, bet dar neturint priėmimą reglamentuojančių nuostatų. Vienas iš šių prielaidą patvirtinančių argumentų – vyskupo informacija katedros kapitulai rašytame laiške, kuriuo jis praneša patvirtinantis keturias koadjutorių kandidatūras: minėtą Joną Višnevskį ir Juozapą Grozmanį skiriantis kanonijų koadjutoriais, Stanislovą Lachnickį – prelatūros kantorijos koadjutoriumi, o Steponą Puslovskį – prelatūros scholasterijos koadjutoriumi³⁹. Pastarasis laiškas rašytas 1810 m. rugpjūčio 12 d., t. y. likus kelioms dienoms iki katedros kapitulos posėdžio (rugpjūčio 17 d.), kuriame nariai supažindinti su vyskupo sprendimu dėl laikinųjų koadjutorių nuostatų ir vyskupo papildytu nuostatų tekstu. Pirmieji koadjutoriai įvesdinti į pareigybę, nesusiejant jų su tas pareigas katedros kapituloje turinčiu prelatu ar kanauninku, kaip reglamentuota nuostatais.

Pastebėtina, kad prelato scholasto pareigas tuo metu ėjo pats vyskupijos administratorius Strojnovskis. Prelato kantoriaus vieta po Petro Točilovskio (Piotr Toczyłowski) mirties 1808 lapkričio mėnesi⁴⁰ atiteko jo koadjutoriui *cum futura successione* Pranciškui Ksaverui Bogušui,

³⁷ Katedros kapitulos 1813 m. balandžio 15 d. posėdžio protokolas, *LMAVB*, f. 43, b. 252, l. 13.

³⁸ Kazimierz Kułakowski, *Z dziejów kapituły katedralnej wileńskiej*, p. 25.

³⁹ Katedros kapitulos 1810 m. rugsėjo 22 d. posėdžio protokolas, *LMAVB*, f. 43, b. 249, p. 98v.

⁴⁰ Katedros kapitulos 1808 m. lapkričio 21 d. posėdžio protokolas, *LMAVB*, f. 43, b. 248, l. 39.

kuris jau keletą metų gyveno Varšuvoje ir savo konfratrams žadėjo grįžti į Vilnių, kai tik sutvarkysiąs savo reikalus⁴¹. Jų tvarkymas užsitęsė ir 1810 m. Bogušas vis dar tebebuvo Varšuvoje. Taigi prelado kantoriaus vieta faktiškai jau antrus metus buvo laisva. Turint omenyje, kad metropolitas Bogušas-Siestšencevičius dekanų pareigų katedros kapituloje taip ir neatsisakė, Strojnovskiui pradėjus valdyti vyskupiją Vilniuje reziduojančių prelatų skaičius buvo sumažėjęs iki trijų. Tad laikinųjų koadjutorių nominacija šiuo konkrečiu atveju kapitulos struktūra iš dalies buvo atkurta iki prieš tai buvusio narių skaičiaus. Kaip šiuo atveju ketinta spręsti atlygio pirmiesiems koadjutoriams klausimą, lieka neaišku.

Pirmaisiais metais, kai nuostatai buvo patvirtinti, nominuoti ir įvesdinti penki laikinieji koadjutoriai (žr. priedą). Tai didžiausias skaičius per visą šios pareigybės istoriją. Turimi duomenys leidžia teigti, kad koadjutorių skyrimo procesas nebuvo nei nuoseklus, nei tolygus. Daugiausia jų – penkiolika – buvo paskirta vyskupiją valdant šios pareigybės įsteigimą inicijavusiam Strojnovskiui (žr. priedą). Vyskupijos seminarijos profesorius, Brastos kanauninkas Mykolas Avtuškevičius (Michał Awtuszkiewicz) buvo paskutinis, kuriam raštą dėl skyrimo prelado prepozito Antano Giedraičio laikinuoju koadjutoriumi 1815 m. vasario 26 d. pasirašė Strojnovskis⁴². Būta metų, kai koadjutoriai nebuvo skiriami (1816, 1818, 1819, 1821–1826 m.), po 1814 m. daugiau kaip vienas koadjutorius per metus nė karto jau ir nebebuvo paskirtas (žr. lentelę). Taigi su Strojnovskio valdymo pabaiga (mirė 1815 m. rugpjūčio pradžioje) laikinų koadjutorių nominacijos procesas, nesibaigė. Specifinis „postrojnovskinio“ koadjutorių nominacijos proceso ypatumas – koadjutorių, kurių kadencija baigėsi, priskyrimas kitam kapitulos nariui (žr. priedą).

Paskutiniu metu laikinuoju koadjutoriumi, realiai ėjusiu šias pareigas, tapo Jonas Lešnevičius. 1827 m. Vilniaus vyskupija laikinai buvo valdoma katedros kapitulos į šias pareigas išrinkto oficiolo prelado kustodo

⁴¹ Katedros kapitulos 1808 m. gruodžio 23 d. posėdžio protokolas, *LMAVB*, f. 43, b. 248, l. 67.

⁴² Katedros kapitulos 1815 m. kovo 8 d. posėdžio protokolas, *LMAVB*, f. 43, b. 254, l. 91v–99.

Vincenzo Mikuckio (arkivyskupas metropolitas Bogušas-Siestšencevičius, valdęs vyskupiją administratoriaus teise, mirė 1826 m.), tad naują koadjutorių turėti suinteresuotas kanauninkas Minsko vyskupas Jokūbas Dederka (Jakub Dederko) dėl paskyrimo rašto kreipėsi tiesiai į arkivyskupą metropolitą Kasparą Cieciševskį (Kasper Cieciszewski). Pastarasis pranešė neprieštaraujantis ir manantis, kad tokio rašto išdavimas nūnai esantis vyskupiją valdančio oficiolo kompetencijoje. Tokį patvarkymą gavęs Mikuckis nedelsdamas kreipėsi į katedros kapitulą, kad pastaroji pradėtų Lešnevičiaus priėmimo į laikinuosius koadjutorius procedūrą⁴³. Pateikti pavyzdžiai leidžia teigti, kad ir toliau laikytasi nuostatos, jog laikinųjų koadjutorių nominacija yra vyskupijos ganytojo kompetencija.

Lešnevičiaus tarnystė Dederkos laikinuoju koadjutoriumi ilgai netruko – tų pačių, 1827-ųjų, metų lapkričio pirmosiomis dienomis jis buvo pakeltas į kanauninkus, t. y. tapo tikruoju katedros kapitulos nariu⁴⁴. Tiesa, katedros kapitula neprieštaravo į kanauninkus nominuoto Lešnevičiaus prašymui leisti eiti laikinojo koadjutoriaus pareigas, kol truks statutu apibrėžtas penkių mėnesių jo, kaip naujai priimto katedros kapitulos nario, noviciatas⁴⁵. Tačiau šiam laikotarpiui pasibaigus Dederkai vėl teko ieškoti kito koadjutoriaus. Garbus kanauninkas pasirinko Antaną Fijalkovskį (Antoni Fijałkowski, Fiałkowski)⁴⁶, tuomet profesoriavusį vyskupijos seminarijoje. Turimi duomenys leidžia teigti, kad ir šįkart koadjutoriaus paskyrimo klausimu Dederka pirmiau kreipėsi į arkivyskupą metropolitą. Katedros kapitula sulaukė metropolito 1828 metų gegužės pabaigoje rašyto rašto su priedais – kanauninko teikimas Fijalkovskiui eiti koadjutoriaus pareigas bei 1810 m. nuostatų dėl laikinųjų koadjutorių kopija⁴⁷. Koks buvo metropolito rašto turinys,

⁴³ „[...] oficjał zarządżający diecezją wileńską dostateczną na to ma moc i władzę“, Katedros kapitulos 1827 m. birželio 16 d. posėdžio protokolas, *LMAVB*, f. 43, b. 263, p. 81v–83v.

⁴⁴ Katedros kapitulos 1827 m. lapkričio 4 d. posėdžio protokolas, *LMAVB*, f. 43, b. 263, l. 104–110.

⁴⁵ *Ibid.*, l. 108v.

⁴⁶ Katedros kapitulos 1828 m. birželio 6 d. posėdžio protokolas, *LMAVB*, f. 43, b. 263, l. 189–196.

⁴⁷ *Ibid.*

neaišku, tačiau apsvarsčiusi gautus dokumentus (t. y. metropolito raštą ir Dederkos teikimą) kapitula, savo ruožtu, parengė raštą, kuriame, kaip galima spręsti iš katedros kapitulos posėdžio protokolo, peršama mintis, kad laikinųjų koadjutorių nominacija baigėsi su vyskupo Strojnovskio mirtimi. Tvirtinama, kad metropolitas Bogušas-Siestšencevičius iš pradžių tvirtinęs tokius koadjutorius, vėliau juos nominuoti atsisakęs. Peršama mintis, kad pagrindinė arkivyskupo metropolito nuostatos dėl laikinųjų kanauninkų nominacijos radikalaus pasikeitimo priežastis buvo imperijos valdžios požiūris. Nors ji kurį laiką tokią kapitulos narių kategoriją toleravo, tačiau oficialiuose raštuose laikinieji koadjutoriai niekada nei prelatais, nei kanauninkas netituluoti. Jų pavardės nespausdintos ir vyskupijos liturginiuose kalendoriuose. Kadangi daugiau jokioje kitoje vyskupijoje laikinųjų koadjutorių nominacijos tradicijos nebuvo, katedros kapitulos narių nuomone, ir Vilniaus vyskupijoje ji laikui bėgant nuėjusi į užmarštį: kai kuriems koadjutoriams tapus tikraisiais katedros kapitulos nariais, kitiems apskritai iš katedros kapitulos pasitraukus į tarnystę kitose vyskupijos institucijose ar mirus, šios narių kategorijos nebelikę. Apeliuojama į 1810 m. laikinųjų koadjutorių nuostatus ir atkreipiamas dėmesys, kad jie atsiradę esant laikiniams ryšių su Apaštališkuoju Sostu trikdžiams. Galiausiai reziumuojama, jog laikinųjų koadjutorių nominacija neteko prasmės, nes ryšiai su Apaštališkuoju Sostu imperatoriaus valia atkurti (sic!). Kada tai įvyko ir kaip tas „atkūrimas“ reikėsi praktiškai, nekomentuojama. Tačiau pabrėžiama, jog laikinųjų koadjutorių skirti be imperatoriaus teikimo ir patvirtinimo negalima. Argumentuojama, kad tai būtų nesuderinama su imperatoriaus valia, ir pateikiama citata iš Dvasinių reikalų ir visuotinio švietimo ministerijos 1817 m. nuostatų, kurių viename iš straipsnių nurodyta, kad Romos katalikų ir Graikų katalikų katedrų kapitulų narius vyskupų teikimu ir tarpininkaujant ministrui tvirtina aukščiausia valdžia⁴⁸. Remiantis pastaraisiais katedros kapitulos posėdžio protokole užfiksuotais teiginiais, galima prielaida, kad katedros kapitula ne tik kad neprieštaravo dėl laikinųjų koadjutorių pareigybės panaikinimo, bet buvo jų panaikinimo iniciatorė. Turint omenyje, kad mažiau nei

⁴⁸ *Ibid.*

prieš metus nominuojant Lešnevičių laikinojo koadjutoriaus tarnystei klausimų ar juolab abejonių dėl šios pareigybės reikalingumo nekilo, akivaizdu, kad katedros kapitulos posėdyje išsakyta nuomonė šiuo konkrečiu atveju tebuvo laki metafora. Ar tokie nuomonės dėl laikinųjų koadjutorių pareigybės pokyčiai yra kaip nors susiję su A. Klungevičiaus 1828 m. balandžio 23 d. nominacija vyskupijos sufraganu ir administratoriumi⁴⁹ – atviras klausimas, tačiau datų sutapimas perša prielaidą, kad išsamesni tyrimai šia linkme galėtų būti perspektyvūs.

LAIKINŲJŲ KOADJUTORIŲ PERSONALIJOS IR KARJEROS VINGIAI

Laikiniųjų koadjutorių, įvesdintų 1810–1827 m., grupę sudaro 16 asmenų (neskaičiuojant Fijalkovskio, kurį Dederka buvo pasirinkęs savo koadjutoriumi, bet kuris juo taip ir netapo, nes, kaip minėta, nuspręsta apskritai laikinųjų koadjutorių pareigybės atsisakyti). Du iš jų – Lešnevičių ir Porazinski – galima priskirti „etatinių“ kategorijai, skirtingais laiko tarpais pavadavusių vis kitą kapitulos narį (žr. priedą). Turimi duomenys yra pakankami teigti, kad laikinojo koadjutoriaus pareigybė ne vienam tapo bažnytinės karjeros laipteliu ne tik vyskupijos katedros kapituloje. Aukščiausiai karjeros laiptais pakilo Dmochovskis, prelato kantoriaus Lachnickio koadjutorius, po metų, 1812 m., tapęs tikruoju kanauninku, 1823 m. – prelatu prepozitu, o 1848 m. popiežiaus prekoninazuotas Mogiliavo arkivyskupu metropolitu⁵⁰. Kaip ir Dmochovskis į katedros kapitulą 1811 m. įvesdintas kanauninko

⁴⁹ A. Klungevičius 1828 m. balandžio 23 d. imperatoriaus įsaku paskirtas Vilniaus vyskupijos sufraganu ir jos administratoriumi. Įsaką su tų pačių metų balandžio 30 d. Valdančiojo senato įsaku kopija vykdyti imperatoriaus valią Klungevičius gavo iš Kolegijos. Jame nurodyta, kad vyskupiją jis valdys prižiūrimas arkivyskupo metropolito K. Cieciševskio, t. y. privalės jam teikti ataskaitas ir paklusti jo nurodymams. Katedros kapitulos nariai su pranešimu apie nominaciją buvo supažindinti gegužės 11 d. posėdyje, Katedros kapitulos 1828 m. gegužės 11 d. posėdžio protokolas, *LMAVB*, f. 43, b. 263, l. 178v–180.

⁵⁰ Czesław Falkowski, „Dmochowski Kazimierz Roch“, *Polski Słownik Biograficzny*, (toliau – *PSB*), 1939–1946, t. 5, Kraków: Nakładem Polskiej Akademii Umiejętności, p. 208–210.

Povilo Bžostovskio (Paweł Brzostowski) laikinojo koadjutoriaus tarnystei Civinskis 1812 m. užėmė tikrojo kanauninko vietą, po metų – prelatūrą kantoriją, nuo 1826 m. ėjo prelato dekaną pareigas, o 1841 m. konsekruotas titulinis Delkonijos vyskupu⁵¹. Kanauninko Volčackio koadjutoriui Grozmaniui, nepaisant, kad jo koadjutas mirė 1810 m. pabaigoje⁵², tikrojo katedros kapitulos nario vietos teko ilgokai laukti. Grozmanis buvo vienas iš laikinųjų koadjatorių, perėjusių į Vilniaus vyskupiją iš Žemaičių. Kilęs iš Lenkijos Karalystės, Stanislovo Augusto Poniatovskio 1765 m. Varšuvoje įsteigtosios Riterių mokyklos⁵³ auklėtinis, apsisprendęs pasukti dvasininko keliu, teologijos mokslus studijavo Vilniuje, kur 1801 m. išventintas į kunigus. Klebonavo Žemaitijoje, buvo Žemaičių vyskupo kurijos auditorius. 1809 m. persikėlė į Vilniaus vyskupiją⁵⁴. Tolesnė įvykių seka rodo, kad ambicijų kilti bažnytinės karjeros laiptais turėjo jau tuomet. Deja, pastangos užimti savo koadjuto vietą buvo bevaisės. Paaikšėjus, kad nepateikė bajorystę įrodančių dokumentų, buvo išbrauktas iš katedros kapitulos narių, neteko teisės nešioti skiriamųjų ženklų: roketės, mantoletės, togos ir distinktorijaus⁵⁵, t. y. neteko visų laikiniesiems koadjutoriams nuostatų straipsniais garantuotų teisių. Grozmanio laikinojo koadjutoriaus karjera tetruko keletą mėnesių. Į po Volčackio mirties atsilaisvinusią kanoniją Vilniaus universitetas pagal jam 1803 metais imperatoriaus valia suteiktą teisę į keturias katedros kapitulos kanonijas pasiūlė savo kandidatą – grafą Bžostovskį⁵⁶. Grozmanis į katedros kapitulos narių būrį tikruoju nariu (kanauninku,

⁵¹ Czesław Falkowski, „Cywiński Jan Kajetan“, in: *PSB*, 1938, t. 4, p. 135–136.

⁵² Katedros kapitulos 1810 m. gruodžio 5 d. posėdžio protokolas, *LMAVB*, f. 43, b. 249, p. 122.

⁵³ *Szkoła Rycerska*, oficialus pavadinimas „Akademia Szlacheckiego Korpusu Jego Królewskiej Mości i Rzeczypospolitej“; ši iš valstybės išdo išlaikoma mokykla, rengusi jaunuolius karinei ir civilinei tarnybai, savo auklėtiniams suteikdavo ganėtinai įvairių žinių – nuo karo mokslų bei teisės disciplinų iki muzikos ir užsienio kalbų. Uždaryta pralaimėjus Kosciuškos sukilimui, 1794 m. lapkričio pabaigoje.

⁵⁴ Juozapo Grozmanio 1820 m. tarnybos lapas, *LVIA*, f. 694, ap. 2, b. 62, l. 5v.

⁵⁵ Katedros kapitulos 1811 m. rugpjūčio 3 d. posėdžio protokolas, *LMAVB*, f. 43, b. 250, l. 66.

⁵⁶ Jeronimo Strojnovskio 1811 m. balandžio 26 d. laiškas Steponui Lachnickiui, katedros kapitulos prezidentui, *LMAVB*, f. 43, b. 1740, l. 2.

o vėliau ir prelatu) buvo priimtas tikrai 1827-aisiais⁵⁷, kai reikalavimo pateikti dokumentus, įrodančius kandidatuojančiojo bajorystę iki 4-os kartos, katedros kapitula nebepaisė.

Kur kas sėkmingiau klostėsi Lachnickio ir Puslovskio, – dviejų iš pirmojo ketvertuko laikiniais koadjutoriais nominuotųjų, bažnytinė karjera. Bogušui galiausiai atsisakius prelatūros kantorijos, Strojnovskis 1810 m. spalio 21 d. prelatu kantoriumi paskyrė Lachnickį. Katedros kapitula, konfratrams vienbalsiai pritarus, įvesdino Lachnickį į tikruosius narius lapkričio 6 d.⁵⁸. Nors Lachnickio koadjutoriavimas kaip ir Grozmanio tetruko keletą mėnesių, tačiau baigėsi pakėlimu į vieną iš aukštesnių katedros kapitulos tikrojo nario pareigybių. Analogiškai sėkmingai klostėsi Puslovskio bažnytinė karjera. Strojnovskis, motyvuodamas tuo, jog norintis, kad visos pareigos tiek katedroje, tiek katedros kapituloje būtų deramai vykdomos, atsisakė savo turėtos prelatūros, pranešdamas, kad nuo 1810 m. spalio 1 d. ši vieta esanti laisva⁵⁹. Katedros kapitula kandidato į šią vietą net neieškojo. Vyskupo laiško šiuo klausimu neteko ilgai laukti. Strojnovskis rašė, jog remdamasis jam priklausančia kolicijos teise vakuojančią prelatūrą atidavęs savo laikinajam koadjutoriui, Biariozos klebonui, Pružanų dekanui Puslovskiiui. Pasak Strojnovskio, „pažinęs šio vyro dievobaimingumą, dorybes ir nuopelnus, esu įsitikinęs, kad jo paskyrimas į šias bažnytinės hierarchijos pareigas bus naudingas visai vyskupijai“⁶⁰. Katedros kapitula Puslovskio įvesdinimo į prelatus scholastikus apeigas atliko tų pačių metų spalio 24 d.⁶¹, taigi nominacijos į tikruosius narius procesas Puslovskiiui buvo ganėtinai trumpas. Tokia skuba aiškintina siekiu kuo greičiau atkurti anksčiau buvusį katedros kapitulos tikrųjų narių skaičių, kad būtų galima užtikrinti

⁵⁷ Jan Kurczewski, *Kościół zamkowy...*, d. 3, p. 453.

⁵⁸ Katedros kapitulos 1810 m. lapkričio 2 d. posėdžio protokolas, *LMAVB*, f. 43, b. 249, l. 117.

⁵⁹ Jeronimo Strojnovskio 1810 m. spalio 1 d. laiškas katedros kapitulai, *LMAVB*, f. 43, b. 1691, l. 1.

⁶⁰ Jeronimo Strojnovskio 1810 spalio 4 d. laiškas katedros kapitulai, *LMAVB*, f. 43, b. 1664, l. 1.

⁶¹ Katedros kapitulos 1810 m. spalio 24 d. posėdžio protokolas, *LMAVB*, f. 43, b. 249, l. 114.

deramą šiai vyskupijos institucijai skirtų pareigų atlikimą. Laikinieji koadjutoriai vertinti kaip rezervas, kurių reikalui esant galima pasitelkti katedros kapitulos struktūrai atkurti.

Nuostatų straipsniais nustatyta tvarka 1810 m. laikiniuju koadjutoriumi tapo ir Adomas Kosakovskis. Pasirūpinęs reikalingomis nominacijomis jau rugsėjo mėnesį – taigi praktiškai vos nuostatams įsigaliojus – jis kreipėsi į katedros kapitulą prašydamas jį įvesdinti laikiniuju prelato prepozito, kurio pareigas tuo metu ėjo Antanas Giedraitis, koadjutoriumi. Savo bajorišką kilmę įrodančius dokumentus pasižadėjo pateikti per mėnesį⁶². Katedros kapitula vienbalsiai po poros dienų paskyrė įvesdinimo apeigas, kurias atliko arkidiakonas Mykolas Dłuskis (Michał Dłuski). Ceremonijoje dalyvavo ir prieš mėnesį įvesdintieji laikinieji koadjutoriai Lachnickis ir Grozmanis⁶³. Pastaroji aplinkybė perša prielaidą, kad koadjutoriai ganėtinai greitai įsitraukdavo į katedros kapitulos bendruomenės gyvenimą.

Iš šešiolikos laikinųjų koadjutorių, jeigu neskaitysime dviejų, kurie Anapilin iškeliavo pirmiau už savo pavaduotuosius asmenis (Kosakovskio [?] ir Višnevskio), tik tai dviem – Mirskiui ir Znamierovskiui – koadjutorija jų karjeros Vilniaus katedros kapituloje pirmąją pakopą taip ir netapo. Znamierovskis, atrodo, bus pasitraukęs pats. Pagrindinė jo pasitraukimo priežastis veikiausiai buvo nesutarimai su savo patronu. 1827 m. balandžio mėnesį vyskupas Dederka kreipėsi į kapitulą kaltindamas Znamierovskį nevykdant savo koadjutoriaus pareigų ir pranešdamas pastarąjį jų atsisakius. Dederka prašė išduoti jam raštą, kad jo koadjutorius jau pora metų be pertraukos praleidinėdamas katedros kapitulos susirinkimus pridaręs jam nuostolių ir prašė išreikalauti iš jo arba iš naujai paskirto koadjutoriaus neteisėtai išmokėtas sumas. Katedros kapitula tąkart atsakė, kad galinti išduoti tik tai raštą apie Znamierovskio posėdžių lankomumą, kaip ir numatyta katedros kapitulos statute; be to patikino, kad jeigu vyskupas bylinėsis su savo koadjutoriumi vysku-

⁶² Katedros kapitulos 1810 m. rugsėjo 21 d. posėdžio protokolas, *LMAVB*, f. 43, b. 249, l. 105.

⁶³ Katedros kapitulos 1810 m. rugsėjo 23 d. posėdžio protokolas, *LMAVB*, f. 43, b. 249, p. 106.

pijos konsistorijoje ir bus reikalingas katedros kapitulos paaiškinimas, ji tokį suteiks⁶⁴. Reikėtų išsamesnio tyrimo norint atsakyti į klausimą, ar tokia byla pateko į konsistoriją. Ar pasitraukęs iš katedros kapitulos Znamierovskis liko vyskupijoje, taip pat neaišku. Tačiau šis iš Voluinės gubernijos kilęs dvasininkas, Lucko seminarijos auklėtinis, Žemaičių vyskupijos katedros kapitulos garbės kanauninkas⁶⁵, Vilniaus katedros kapitulos tikruoju nariu taip ir netapo.

Koadjutoriaus Mirskio karjera Vilniaus vyskupijos katedros kapituloje truko dar trumpiau. Neaišku, kokios priežastys lėmė, tačiau po kanauninko Volovičiaus mirties 1811 m. pabaigoje, kurio koadjutoriumi Mirskis buvo įvesdintas tų pačių metų kovo pradžioje (žr. priedą), jam nebuvo pasiūlyta užimti atsilaisvinusią vietą. Tačiau viltį tapti tikruoju katedros kapitulos nariu Mirskis, matyt, tuomet dar turėjo, nes išvažiuoti iš Vilniaus neskubėjo. 1812 m. vasarą Napoleono armijai įžygiavus į Vilnių Mirskis tebebuvo mieste. Žemaičių vyskupas Juozapas Arnulfas Giedraitis jį paties prašymu buvo atleidęs iš asesoriaus pareigų vyskupijos konsistorijoje, tačiau turimą šios katedros kapitulos garbės kanauninko titulą Mirskis tebeturėjo, parapiją taip pat. Veikiausiai jis liko ir šios vyskupijos dvasininkų sąrašuose – atleisdamas Mirskį iš asesorių vyskupas Giedraitis vylėsi, kad jo rezidavimas Vilniuje galėtų būti naudingas Žemaičių vyskupijai⁶⁶. Tačiau šaltiniuose kol kas nepavyko rasti duomenų, kad į Vilnių persikėlęs dvasininkas tokius Žemaičių vyskupijos ganytojo lūkesčius būtų pateisinęs. Neatmestina, kad pašalinimas iš Vilniaus katedros kapitulos pasibaigus jo, kaip laikinojo koadjutoriaus, kadencijai, galėjo tapti akstinu, paskatinusiu Mirskį išnaudoti pasikeitusią politinę situaciją. 1812 m. liepos 1 d. Vilniuje įsteigus prancūzų kontroliuojamą Lietuvos laikinosios vyriausybės komisiją, kuriai buvo pavestas ir krašto reikalų tvarkymas, tarp kitų ir švietimo bei religijos

⁶⁴ Katedros kapitulos 1827 m. balandžio 22 d. posėdžio protokolas, *LMAVB*, f. 43, b. 263, l. 74 v–77.

⁶⁵ Vaitiekaus Znamierovskio 1816 m. tarnybos lapas, *LMAVB*, f. 43, b. 1862, l. 8v–9.

⁶⁶ Žemaičių vyskupo Juozapo Arnulfo Giedraičio 1811 m. vasario 25 d. raštas dėl Jono Mirskio atleidimo iš vyskupijos konsistorijos asesoriaus pareigų, *LMAVB*, f. 43, b. 1735, l. 1.

klausimai⁶⁷, J. Mirskis katedros kapitulos vardu kreipėsi į Švietimo ir religijos komitetą – šios Komisijos struktūrinį padalinį – kvestionuodamas vyskupijos administratoriaus Strojnovskio, kuris ir toliau rezidavo Sankt Peterburge, valdžios teisėtumą. Mirskio rašto originalas nėra žinomas, tačiau detalus jo turinys atpasakotas Lachnickio, turėjusio Strojnovskio įgaliojimus valdyti vyskupiją, susirašinėjime su Švietimo ir religijos komitetu. Aiškėja, kad Komitetas Mirskio pretenzijas iš karto persiuntė Lachnickiui. Pastarasis Komitetą informavo, kad Mirskis, beneficiją turintis Žemaičių vyskupijoje, ją yra neteisėtai apleidęs, o su Vilniaus vyskupija nėra susaistytas jokia tarnyste. Katedros kapitulos posėdžiuose jis neturi teisės dalyvauti ir nedalyvauja, užsiiminėdamas intrigomis⁶⁸. Apeliuodamas į Komiteto išleistą nurodymą klebonams neapleisti savo pareigų parapijoje, Lachnickis prašė įsakyti maištaujančiam dvasininkui nedelsiant grįžti į Žemaitiją ir „sėdėti savo beneficijoje“, kaip numato kanonų teisė⁶⁹. Reikiamo turinio raštą Lachnickis iš Komiteto gavo ir netrukus galėjo pranešti buvusiam laikinajam koadjutoriui Komiteto valią – nedelsiant išvykti iš Vilniaus į Žemaitiją ir ten apsigyventi sau skirtoje parapijoje⁷⁰. Tad Žemaičių vyskupijos konsistorijos asesoriaus pareigų prieš pusantrų metų atsisakiusiam šios vyskupijos katedros kapitulos garbės kanauninkui Mirskiui galiausiai teko grįžti į Žemaitiją. 1821-aisiais Mirskis, Žemaičių vyskupijos garbės kanauninkas, ėjo Šiaulių parapijos klebono pareigas⁷¹, 1823-aisiais jis jau garbus šeštą

⁶⁷ Šios Komisijos, kaip laikinosios valdžios centrinės institucijos, napoleonmečiu atstovavusios Lietuvos visuomenei, protokolai yra skelbti: *1812 metų Lietuvos laikinosios vyriausybės komisijos posėdžių protokolai*, parengė Virgilijus Pugačiauskas, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2012.

⁶⁸ 1812 m. rugpjūčio 7 d. įrašas, Prelato kantoriaus Stanislovo Lachnickio, pavaduojančio Vilniaus vyskupą, protokolų knyga, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 160, p. 221–227.

⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁰ 1812 m. rugpjūčio 12 d. rašto laikinajam koadjutoriui Vincentui Mikuckiui, kuris įpareigojamas nurodymą į rankas įteikti Jonui Mirskiui, nuorašas, Prelato kantoriaus Stanislovo Lachnickio, pavaduojančio Vilniaus vyskupą, protokolų knyga, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 160, p. 230.

⁷¹ *Directorium horarum canonicarum et missarum juxta computum veteris calendarii pro dioecesi Samogitiensi in AD MDCCCXXII*, Vilnae: Typis Cong. Miss. ad Ecl. S. Casimiri, p. 74, 93 [puslapiai numeruoti ranka].

dešimtį bebaigiantis Baisogalos klebonas⁷². Tarp vyskupijos konsistorijos asesorių J. Mirskio pavardės nei 1822, nei 1824 m. *Directorium* jau nėra. Žemaičių vyskupijos garbės kanauninkas, atrodo, buvo aukščiausias titulas šio dvasininko bažnytinėje karjeroje.

KOADJUTORIAI IR JŲ KOADJUTAI

Katedros kapitulos tikrieji nariai laikėsi nuostatais apibrėžtos normos, suteikiančios teisę patiems pasirinkti koadjutorių. Kokiais kriterijais jie vadovavosi ieškodami tinkamo kandidato, t. y. tokio, kuris atitiktų nuostatuose keltus reikalavimus ir jų pačių lūkesčius, neaišku. Turint omenyje, kad ne visi kandidatai tuojau pat katedros kapitulai pateikdavo savo bajorišką kilmę iki ketvirtos kartos įrodančius dokumentus, akivaizdu, kad būsimieji patronai savo būsimųjų pagalbininkų kilmingumo ar nekilmingumo perdėm nesureikšmindavo⁷³. Turimi duomenys leidžia teigti, kad kandidatų į koadjutorius išsilavinimas bei kunigavimo patirtis būsimiesiems jų koadjutams buvo kur kas svarbesni. Ją pagrindžiančių argumentų užtektinai koadjutorių biogramose⁷⁴. Antai Civinskis, Vilniaus universiteto ir Vilniaus misionierių seminarijos auklėtinis, Bžostovskio laikinojo koadjutoriaus pareigas pradėjo eiti būdamas Vilniaus vyskupijos seminarijos rektoriumi. Giedraitis savo pagalbininką taip pat pasirinko iš šios seminarijos profesūros – jo koadjutorius Avtuškevičius šioje seminarijoje dėstė nuo 1807 m. Lachnickio koadjutorius, būsimasis arkivyskupas Dmochovskis, Vilniaus vyskupijos seminarijos auklėtinis, tuo metu tarnavo vyskupijos administratoriaus kanceliarijoje, buvo jo kapelionas, nuo 1807 m. turėjo Kuršo garbės kanauninko titulą. Strojnovskio koadjutoriumi pasirinktas Pružanų dekanas Puslovskis turėjo Vilniaus universiteto suteiktą teologijos mokslų daktaro laipsnį. Raseinių pijorų auklėtinis Mikuckis, kanclerio

⁷² *Ibid.*, p. 74.

⁷³ Bajorystės dokumentų nepateikęs ir koadjutoriaus pareigas trumpai ėjęs J. Grozmanis, turint omenyje jį buvus iš pirmųjų keturių koadjutorių, spėjamai priimtų dar iki J. Strojnovskiui patvirtinant nuostatus, yra išimtinis atvejis.

⁷⁴ Remiamasi laikinųjų koadjutorių 1816 m. tarnybos lapuose pateiktais duomenimis: *LMAVB*, f. 43, b. 1862, l. 1–13.

Kundzičiaus koadjutorius, turėjo ne vienerių metų tarnybos vyskupo kanceliarijoje patirtį, be seminarijos, jis dar buvo studijavęs Vilniaus universitete. Cibovičius, antrasis iš eilės Bžostovskio koadjutorius, kurį šis pasirinko Civinskiui tapus tikroju kapitulos nariu, taip pat buvo Vilniaus vyskupijos seminarijos ir universiteto auklėtinis. Taigi dauguma koadjutorių⁷⁵ buvo studijavę Vilniaus universitete, nors universiteto suteiktą mokslo laipsnį pradėdamas eiti koadjutoriaus pareigas turėjo tikrai Puslovskis. Tarp koadjutorių vyravo Vilniaus vyskupijos misionierių seminarijos auklėtiniai, savo kunigišką tarnystę, be vienos kitos išimties, susieję su Vilniaus vyskupija (iš Žemaičių vyskupijos buvo tikrai minėtasis Mirskis, kuriam, kaip sakyta, teko grįžti). Du iš šešiolikos koadjutorių – Porazinskis ir Kosakovskis – buvo Janovo seminarijos auklėtiniai, Znamierovskis – Lucko.

Remiantis dabartinėje tyrimo stadijoje turimais duomenimis apie penkiolikos koadjutorių amžių⁷⁶, jiems pradėdant eiti šias pareigas, daugiausia – septyni – buvo į penktą savo amžiaus dešimtmetį įkopę dvasininkai: Avtuškevičius (41 m.), Civinskis (40 m.), Cibovičius (44 m.), Mikuckis (46 m.), Mirskis (47 m.), Porazinskis (45 m.), Puslovskis (48 m.). Trys buvo pradėję, įpusėję ar bebaigę šestą savo gyvenimo dešimtį: A. Kosakovskis (54 m.), V. Kosakovskis (51 m.), Šatinskis (59 m.). Du dvasininkai laikinojo koadjutoriaus karjerą pradėjo įžengę į septintąją savo amžiaus dešimtį: Lešnevičius (63 m.) ir Višnevskis (61 m.). Vienas buvo pradėjęs ketvirtą savo žemiškojo gyvenimo kelionės dešimtmetį – Dmochovskis (32 m.). Tikrai vienas iš koadjutorių – Znamierovskis – savo tarnystę kaip laikinasis koadjutorius pradėjo teturėdamas 27 m. Kandidatų į koadjutorius amžių tikslinga vertinti kaip vieną iš argumentų, pagrindžiančių prielaidą, kad nuo amžiaus neatsiejama kunigo tarnystės patirtis katedros kapitulos tikriesiems nariams buvo svarbus kriterijus renkantis koadjutorių. Kita vertus, garbus

⁷⁵ Apie laikinojo koadjutoriaus pareigas ėjusių dvasininkų J. Višnevskio ir A. Kosakovskio studijas duomenų kol kas nėra.

⁷⁶ Remiamasi laikinųjų koadjutorių 1816 m. tarnybos lapuose pateiktais duomenimis: *LMVB*, f. 43, b. 1862, l. 1–13; J. Mirskio amžius nustatytas pagal Žemaičių vyskupijos kalendoriuose pateiktus duomenis. J. Grozmanio amžius nenustatytas (turimame 1820 m. jo tarnybos lape amžius nenurodytas).

koadjutorių amžius, atskirais atvejais viršijęs pavaduojamojo asmens amžių, perša prielaidą, kad pareigos katedros kapituloje amžininkų vertintos kaip tam tikras atlygis už nuopelnus, suteikiantis galimybę kilti bažnytinės karjeros laiptais.

Laikinių kanaaninkų nuostatais užtikrinta pagalba tikriesiems nariams naudojosi ir prelatai, ir kanaanikai. Pastarieji šiuo požiūriu buvo aktyvesni (žr. priedą). Tačiau tiktai vienam tikruoju nariu tapusiam koadjutoriui – Lachnickiui – prireikė savo koadjutoriaus. Kokios priežastys lėmė, kad tikraisiais nariais tapę buvusieji koadjutoriai sau pagalbininkų ieškoti neskubėjo, galima tik spėlioti. Ar tam galėjo turėti įtakos atlygio klausimas, neaišku. Nuostatais, kaip minėta, buvo numatyta, kad atlygi koadjutoriui mokėti turėjo jo koadjutas. Konkreti suma nebuvo nustatyta, tačiau paprastai ją sudarė trečdalis kapitulos nario gaunamų refekcijų, t. y. pajamų, gaunamų iš jam priskaičiuojamų katedros kapitulos prestimonijų – žemės valdų. Neretai kapitulos narys prie įprastų pajamų iš prestimoninių valdų pridėdavo dalį savo kitų už tarnystę katedros kapituloje gaunamų pajamų. Tai galėjo būti ir aukos, gaunamos už šv. Mišias, aukojamas už mirusius katedros kapitulos konfratrus ar fundatorius. Antai kanaanikas Smolskis pasižadėjo savo koadjutoriui skirti trečdalį refekcijų ir visas personalijas⁷⁷. Kanaanikas Kruševskis savo koadjutoriui Porazinskiui skyrė ketvirtadalį metinių pajamų iš prestimonijų bei pusę personalijų⁷⁸. Pažadai koadjutoriui buvo įteisinami raštiška sutartimi. Atlygis buvo susitarimo tarp kapitulos nario ir jo koadjutoriaus dalykas. Katedros kapitula į piniginius patrono – koadjutoriaus reikalus nesikišo.

Vienas kitas koadjutas, apeliuodamas į Nuostatais numatytą teisę laikinajam koadjutoriui suteikti galimybę ateityje gauti koadjutorių *cum futura successione*, tai patvirtindavo raštu. Tačiau iš šešiolikos laikinųjų koadjutorių dėl šios teisės į Bažnyčios hierarchus kreipėsi tiktai Porazinskis. Yra žinomas jo 1817 m. laiškas tuomečiam Vilniaus

⁷⁷ Katedros kapitulos 1818 m. birželio 5 d. posėdžio protokolas, *LMAVB*, f. 43, b. 259, l. 49v–50.

⁷⁸ Katedros kapitulos 1817 m. spalio 5 d. posėdžio protokolas, *LMAVB*, f. 43, b. 259, l. 16–17.

vyskupijos administratoriui ir Mogiliavo arkivyskupui metropolitui Bogušui-Siestšencevičiui, kuriame jis apeliuodamas į Laikinųjų koadjutorių nuostatus rašo, kad kanauninkas Kruševskis jį skyręs savo koadjutoriumi su *cum futura successione* teise, tad po savo koadjuto mirties jis kreipiasi į arkivyskupą, prašydamas reikalą sutvarkyti⁷⁹. Neaišku, ar Porazinskis sulaukė oficialaus arkivyskupo atsakymo, tačiau akivaizdu, kad jo prašymas liko be rezultatų. 1820-aisiais, t. y. praėjus trejetui metų nuo savo patrono mirties, jis tapo prelado Dlusčio koadjutoriumi (žr. priedą). Taigi frazė *cum futura successione*, randama kai kurių katedros kapitulos narių duotuose raštuose kandidatams į jų koadjutorius, tebuvo lakus apibūdinimas, neturintis jokios juridinės galios.

IŠVADOS

Rusijos imperijos valdžiai po Abiejų Tautų Respublikos padalijimų atitekusiose teritorijose dalinėms vyskupijoms uždraudus palaikyti tiesioginius ryšius su Apaštališkuoju Sostu ir dėl to nutrūkus tradicijai skirti katedrų kapitulų narių koadjutorius su *cum futura successione* teise, Vilniaus vyskupijos administratorius Strojnovskis drauge su katedros kapitula susiklosčiusią situaciją išnaudojo kaip pretekstą vietoje iki valstybės padalijimų buvusių koadjutorių *cum futura successione* įsteigti laikinojo koadjutoriaus pareigybę. Remiantis kanonų teise katedros kapitulos kanauninko Kruševskio parengtus Laikinųjų koadjutorių nuostatus 1810 m. patvirtino Strojnovskis. Aukščiausiai imperijos valdžiai tvirtinti nuostatai nebuvo teikti. Laikinieji koadjutoriai neturėjo savo patrono vietos katedros kapituloje paveldėjimo teisės, kurios suteikimas buvo rezervuotas Apaštališkajam Sostui, bet galėjo pasinaudoti pirmumu ją užimti. Katedros kapitulos sprendimu nuostatai buvo įrašyti į kapitulos statutą ir tapo teisės norma, kurios laikytis buvo privalu ir katedros kapitulai kaip korporacijai, ir kiekvienam jos nariui. Imperijos valdžia nuostatus toleravo, kol galiojo 1798 m. išleistas imperatoriaus įsakas, kuriuo vyskupijų katedrų kapitulų narių skyrimo teisė buvo palikta vyskupui. Žodis „laikinieji“ naujos katedros kapitulos narių kategorijos pa-

⁷⁹ Simono Porazinskio 1817 m. liepos 16 d. laiškas Mogiliavo arkivyskupui metropolitui, *LMAVB*, f. 43, b. 1881, l. 1.

vaadinime buvo prasminis – manyta, kad ryšių su Apaštališkuoju Sostu nutraukimas ilgai netruks, tad katedros kapitulos nariai sau pagalbininkus, kaip ir numatė Laikinių koadjutorių nuostatai, rinkosi suteikdami jiems galimybę pakeisti savo statusą iš laikinojo koadjutoriaus į koadjutorių su *cum futura successione* teise. Pavieniai mėginimai (šaltinuose fiksuotas vienas atvejis) pasinaudoti šia galimybe buvo nesėkmingi. Skiriant laikinuosius koadjutorius prioritetas teiktas kanonų teisės normoms. Pastaroji aplinkybė leidžia teigti, kad laikinių koadjutorių kategorijos įsteigimu pabrėžtas ne tik šiai teisei teikiamas prioritetas prieš imperijos teisinius aktus, bet ir užtikrinamas tam tikras tradicijos tęstinumas. Iki Abiejų Tautų Respublikos padalijimų katedros kapitulos puoselėtų jos statutu reglamentuotų tradicijų tęstinumas nuostatuose akcentuotas ir reikalavimu laikytis kolicijos teisės. Tais atvejais, kai kandidato į laikinuosius koadjutoriaus pavaduojamo kapitulos nario *ius patronatus* teisė priklausė katedros kapitulai, reikalauta pirmiau gauti patvirtinimą iš kapitulos ir tik po to kreiptis į vyskupą.

Pirmieji laikinieji koadjutoriai į Vilniaus katedros kapitulą įvesdinti 1810 m., paskutinis – 1827 m. Per šį laikotarpį į laikinuosius koadjutorius nominuota 16 dvasininkų, 2 iš jų po du kartus. Literatūroje išsakyta mintis apie katedros kapitulos narius, vienu metu turėjusius kelis koadjutorius, atmetina kaip nepagrįsta. Atlygį už pavadavimą katedros kapituloje koadjutoriams mokėjo pats koadjutas, kuris sutartį su kitu koadjutoriumi pasirašydavo tikrai tada, kai dėl vieno ar kitų priežasčių nebegalėjo naudotis pirmojo pagalba. Vienas iš ryškesnių laikinių koadjutorių grupės bruožų – išsilavinimas (be diecezinės seminarijos dauguma jų buvo kurį laiką studijavę ar studijas baigę Vilniaus universitete). Ne mažiau svarbus šios grupės kolektyvinio portreto bruožas – ambicijos kilti bažnytinės karjeros laiptais. Katedros kapitulos prelatai ir kanau-nikai savo koadjutoriais rinkosi aktyvius, paprastai kunigo tarnystės patirtį ir padėtį bažnytinėse struktūrose jau turinčius asmenis. Dauguma jų laikinojo koadjutoriaus tarnystę išnaudojo kaip galimybę tapti tikraisiais katedros kapitulos nariais (pirmumo teisė į atsilaisvinusią savo patrono vietą buvo apibrėžta Laikinių koadjutorių nuostatų straipsniu).

Daugiausia laikinių koadjutorių nominuota vyskupiją valdant Strojnovskiui (15 iš 16). Specifinis „postrojnovskinio“ koadjutorių

nominacijos proceso ypatumas – koadjutorių, kurių kadencija dėl vienokių ar kitokių priežasčių baigėsi, priskyrimas kitam koadjutui (dviem atvejais, naujai nominuotas vienas). Nominacijos proceso nutraukimo (1828 m. Fijalkovskio kandidatūros tuometis vyskupijos administratorius nepatvirtino) priežastis tikslinga sieti su tolydžio stiprėjančia imperijos valdžios ingerencija į katalikų Bažnyčios valdymą ir pakeista katedrų kapitulų nominacijos tvarka. 1817 m. įsteigus Dvasinių reikalų ir liaudies švietimo ministeriją, vyskupijų katedrų kapitulų narių nominacijos teisė perėjo imperatoriui. Vyskupų sprendžiamąjį balsą teisė panaikinta. Turint omenyje, kad paskutinis koadjutorius pagal Laikinių koadjutorių nuostatais nustatytą tvarką nominuotas 1827 m., akivaizdu, kad imperijos valdžia laikinuosius koadjutorius toleravo gana ilgainiai. Tokią imperijos valdžios poziciją galėjo sąlygoti ir itin sulėtėjęs laikinių koadjutorių nominacijos procesas. Akivaizdu, kad arkivyskupas Bogušas-Siestšencevičius, Vilniaus vyskupiją 1816–1826 m. valdęs administratoriaus teise, nebuvo suinteresuotas tęsti savo pirmtako inicijuotą laikinių koadjutorių nominaciją.

Kanonų teisei teikiamu prioritetu prieš imperijos teisinius aktus jų atvirai neignoruojuojant įteisinus laikinių koadjutorių pareigybę ir kone porą dešimtmečių jai funkcionuojant, buvo užtikrintas tam tikras tradicijų, puoselėtų iki Abiejų Tautų Respublikos panaikinimo, tęstinumas. Laikinių koadjutorių nominacijos raida buvo nutraukta imperijos valdžios iniciatyva 1828 m. pirmoje pusėje. Primygtinai siekta sudaryti įspūdį, jog laikinių koadjutorių pareigybė, o tiksliau nominacija į šias pareigas panaikinama vyskupijos katedros kapitulos dvasininkų ir galimai arkivyskupo metropolito valia. Teiginys apie tariamai atkurtus dalinių Bažnyčių tiesioginius ryšius su Apaštališkuoju Sostu ir dėl to, atseit, išnykusią būtinybę koadjutorius *cum futura successione* keisti laikiniais, pateiktas kaip pagrindinis argumentas, sąlygojęs laikinių koadjutorių nominavimo nutraukimą, buvo akivaizdžiai demagoginis. Rusijos imperijos valdžios inicijuotą Laikinių Vilniaus katedros kapitulos koadjutorių pareigybės panaikinimą tikslinga vertinti kaip vieną pirmųjų imperijos valdžios po Abiejų Tautų Respublikos padalijimų jai atitekusiose teritorijose vykdytos antikatalikiškos politikos, pasitelkiant katalikų Bažnyčios hierarchiją, apraiškų.

PRIEDAS

VILNIAUS KATEDROS KAPITULOS NARIŲ LAIKINIEJI KOADJUTORIAI (1810–1828 M.)

Eil. Nr.	Koadjutorius	Koadjutas, jo pareigybė kapituloje	Įvesdinimo data	Šaltiniai	Pastabos
1.	Avtuškevičius, Mykolas (Awtuszkiewicz Michał)	Giedraitis, Antanas (Giedroyć Antoni), prelatas prepozitas	1815-03-14	<i>LMAVB</i> , f. 43, b. 254, l. 99; <i>KZ</i> , p. 430	
2.	Civinskis, Jonas (Cywiński Jan)	Bžostovskis, Povilas (Brzostowski Paweł), kanauninkas	1811-10-29	<i>LMAVB</i> , f. 43, b. 250, l. 89v–90; <i>KZ</i> , s. 425	
3.	Cibovičius, Petras (Cybowicz Piotr)	Bžostovskis, Povilas (Brzostowski Paweł), kanauninkas	1813-06-24	<i>LMAVB</i> , f. 43, b. 252, l. 71v–73; <i>KZ</i> , p. 428	
4.	Dmochovskis, Kazimieras (Dmochowski Kazimierz)	Lachnickis, Stanislovas (Łachnicki Stanisław), prelatas kantorius	1811-04-13	<i>LMAVB</i> , f. 43, b. 250, l. 21; <i>KZ</i> , p. 423	
5.	Grozmanis, Juozapas (Grozmani Józef baron de Korwin)	Volčackis, Valentinas (Wołczacki Walenty), kanauninkas	1810-08-23	<i>LMAVB</i> , f. 43, b. 249, l. 98v–99; <i>KZ</i> , p. 422	Įvesdintas į pareigybę
6.	Fijałkovskis, Antanas (Fijałkowski, Fiałkowski Antoni)	Dederka, Jokūbas Ignotas (Dederko Jakub Ignacy), kanauninkas	Neįvesdintas	<i>LMAVB</i> , f. 43, b. 263, l. 189–196	1828 m. gegužės mėn. [?] panaikinta laikinųjų koadjutorių pareigybė

BAŽNYČIOS ISTORIJOS STUDIJOS, VIII.
LIETUVIŲ KATALIKŲ MOKSLO AKADEMIJOS METRAŠTIS. T. 39 B.

7.	Kosakovskis, Adomas (Kossakowski Adam)	Giedraitis, Antanas (Giedroyć Antoni), prelatas prepozitas	1810-09-23	<i>LMAVB</i> , f. 43, b. 249, l. 106; <i>KZ</i> , p. 422	Įvesdintas į pareigybę
8.	Kosakovskis, Vaitiekus Adalbertas (Kossakowski Wojciech Adalbertus)	Dluskis, Mykolas (Dłuski Michał), prelatas arkidiakonas	1814-11-29	<i>LMAVB</i> , f. 43, b. 254, l. 51v–53v; <i>KZ</i> , p. 429	
9.	Lachnickis, Stanislovas (Łachnicki Stanisław)	Bogušas, Ksaveras (Bohusz Ksawery), prelatas kantorius	1810-08-23	<i>LMAVB</i> , f. 43, b. 249, l. 98v–99; <i>KZ</i> , p. 422	Įvesdintas į pareigybę
10.	Lešnevičius, Jonas (Leśniewicz Jan)	Smolskis, Mykolas (Smolski Michał), kanauninkas Dederka Jokūbas Ignotas (Dederko Jakub Ignacy), kanauninkas	1817 m. pavasario sesija [?] 1827-06-16	<i>LMAVB</i> , f. 43, b. 259, l. 1, 49v <i>LMAVB</i> , f. 43, b. 263, l. 81v; <i>KZ</i> , p. 453	1817 m. pavasario sesijos protokolai neišliko; kun. J. L. kaip koad. dalyvauja 1817 m. rudens sesijoje; 1818-06-05 kan. M. S. moka 1/3 refekc. ir personalijų; kan. M. S. mirė 1826 pab., <i>KZ</i> , p. 452
11.	Mikuckis, Vincentas (Mikucki Wincenty)	Kundzičius, Tadas (Kundzicz Tadeusz), vyskupijos kancleris	1811-02-08	<i>LMAVB</i> , f. 43, b. 250, l. 1; <i>KZ</i> , p. 423	
12.	Mirskis, Jonas (Mirski Swiatopełk Jan)	Volovičius, Juozapas (Wołłowicz Józef), kanauninkas	1811-03-09	<i>LMAVB</i> , f. 43, b. 250, l. 11v; <i>KZ</i> , p. 423	

ALDONA PRAŠMANTAITĖ. VILNIAUS VYSKUPIJOS KATEDROS KAPITULOS
LAIKINIEJI KOADJUTORIAI XIX A.: GENEZĖ, RAIDOS BRUOŽAI, PERSONALIJOS

13.	Porazinski, Simonas (Poraziński Szymon)	Kruševskis, Antanas (Kruszewski Antoni), kanauninkas Dluskis Mykolas (Dłuski Michał), prelatas arkidiakonas	1814-07-19 1820-09-19	<i>LMAVB</i> , f. 43, b. 253, l. 68v–69; <i>KZ</i> , p. 428 <i>LMAVB</i> , f. 43, b. 260, p. 304–305; <i>KZ</i> , p. 440	Kan. A. K. mirė 1820 gegužės mėn. <i>LMAVB</i> , f. 43, b. 260, p. 267; <i>KZ</i> , p. 440 Prel. M. D. mirė 1821-04-10, <i>LMAVB</i> , f. 43, b. 260, p. 424; <i>KZ</i> , p. 442
14.	Pusloviskis, Steponas (Pusłowski Stefan)	Strojnovskis, Jeronimas (Strojnowski Jeronim, Hieronim), prelatas scholastas	1810-08-23	<i>LMAVB</i> , f. 43, b. 249, l. 98v–99; <i>KZ</i> , p. 422	Įvesdintas į pareigybę
15.	Šatinskis, Motiejus (Szatyński Michał)	Norvaiša, Milkontas Pranciškus (Narwojsz Milkont Franciszek), kanauninkas	1812-01-14	<i>LMAVB</i> , f. 43, b. 250, l. 120v; <i>KZ</i> , p. 425	
16.	Višnevskis, Jonas (Wiszniewski Jan)	Kruševskis, Antanas (Kruszewski Antoni), kanauninkas	1810-08-23	<i>LMAVB</i> , f. 43, b. 249, l. 97v, 98v–99; <i>KZ</i> , p. 422	Įvesdintas į pareigybę [?]
17.	Znamierovskis, Vaitiekus (Znamierowski Wojciech)	Dederka, Jokūbas Ignotas (Dederko Jakub Ignacy), kanauninkas	1813-07-20	<i>LMAVB</i> , f. 43, b. 252, l. 93; <i>KZ</i> , p. 428	Nušalintas nuo pareigų 1827 m.

Šaltiniai: lentelė sudaryta remiantis išlikusiais katedros kapitulos posėdžių protokolais ir J. Kurczewskio parengta publikuota jų santrauka: Jan Kurczewski, *Kościół zamkowy...*, d. 3 [santrumpa *KZ*]. Lentelėje nurodoma katedros posėdžių protokoluose įrašyta kaodjutoriaus įvesdinimo data, kurios J. Kurczewskio veikale nėra.

THE TEMPORARY COADJUTORS OF THE CATHEDRAL
CHAPTER OF THE VILNIUS DIOCESE IN THE 19TH
CENTURY: GENESIS, TRAITS OF DEVELOPMENT,
PERSONALITIES

ALDONA PRAŠMANTAITĖ

The temporary coadjutors of the Cathedral Chapter – a specific trait of the development of the Vilnius diocese in the 19th century, conditioned by the policies of the Russian Empire carried out in regard to the Catholic Church. After the government of the Russian Empire in the territories it occupied after the partition of the Republic of Both Nations forbade dioceses to maintain direct relations with the Apostolic See, the tradition to appoint coadjutors of the members of the cathedrals' capitulas with the right *cum futura successione*, reserved for the pope ended. Administrator of the Vilnius diocese Strojnovski made use of the situation that developed in the Cathedral Chapter as a pretext in place of the former coadjutors *cum futura successione* that existed until the partitions of the state to appoint temporary ones. Strojnovski confirmed the prepared in 1810 provisions for Temporary Coadjutors. The provisions were not presented to the Highest Government of the Empire for confirmation. The legal norm the compliance to which was required for the Chapter as a corporation, as well for each of its members, became the decision of the Chapter when they were entered into the statutes of the Chapter. The government of the Empire tolerated the appointment of temporary coadjutors as long as the imperial decree issued in 1798 by which the right to appoint the members of the Chapter's coadjutors was reserved for the bishop was valid.

The first temporary coadjutors to the capitula of the Vilnius cathedral were installed in 1810, the last – in 1827. During this period 16 clergymen were nominated as temporary coadjutors, 2 of them two times. One of the clearest traits of the group of the temporary coadjutors was education (in addition to the diocesan seminaries a majority had studied at or graduated from Vilnius University). A no less important feature to the collective portrait of this group was the ambition to climb the stairs of a Church career. The

prelates and canons of the Chapter chose as their coadjutors active persons as a rule already having experience in priestly service and having a position in Church structures. A majority of them used their service as temporary coadjutors as the opportunity to become real members of the Chapter.

The course of the nominations of the temporary coadjutors was abolished on the initiative of the imperial government in the first half of 1828. It was sought urgently to create the impression that the abolishment of the duties of temporary coadjutors, or more precisely of the nominations to these duties was the will of the clergy of the Chapter or possibly of the archbishop metropolitan. The statement about the reestablished direct relations of some churches with the Apostolic See and therefore, supposedly, the disappearing need to change the coadjutors *cum futura successione* with temporary ones, presented as the main argument, conditioning the abolishment of the process of the nominations of temporary coadjutors was clearly demagogic. The abolishment of the duties of the Temporary Coadjutors of the Vilnius cathedral Chapter initiated by the government of the Russian Empire should be accurately evaluated as one of the first expressions of the anti-Catholic policies carried out by the imperial government in the territories annexed by the Russian Empire after the partitions of the Republic of Both Nations making use of the hierarchy of the Catholic Church.

THE NETWORK OF MEN'S MONASTERIES IN THE
DIOCESE OF THE SAMOGITIANS AT THE END OF THE
18TH – THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY

ALGIMANTAS KATILIUS

The actions of the institutions of the Russian Empire's government determined the change in the network of the men's monasteries in the Diocese of Samogia at the end of the 18th century – beginning of the 20th century. Due to the actions of the Russian government the number of men's monasteries decreased and at the beginning of the 20th century only one monastery remained active. From